

**BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
TRƯỜNG ĐẠI HỌC LUẬT TP. HỒ CHÍ MINH**

LẠI VĂN TRÌNH

**BẢO ĐẢM QUYỀN CON NGƯỜI CỦA NGƯỜI BỊ TẠM GIỮ,
BỊ CAN, BỊ CÁO TRONG TỐ TỤNG HÌNH SỰ VIỆT NAM**

CHUYÊN NGÀNH : LUẬT HÌNH SỰ

MÃ SỐ : 62 38 40 01

LUẬN ÁN TIẾN SĨ LUẬT HỌC

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC: PGS.TS TRẦN VĂN ĐỘ

TP.HỒ CHÍ MINH - 2011

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu nêu trong luận án là trung thực. Những kết luận khoa học của luận án chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

TÁC GIẢ LUẬN ÁN

Lại Văn Trình

MỤC LỤC

	Trang
<i>Trang phụ bì</i>	
<i>Lời cam đoan</i>	
<i>Mục lục</i>	
<i>Danh mục các chữ viết tắt</i>	
<i>Mở đầu .....</i>	1
Chương 1 Nhận thức chung về bảo đảm quyền con người trong Nhà nước pháp quyền và trong tổ tụng hình sự	9
1.1. <i>Nhà nước pháp quyền và bảo đảm quyền con người.....</i>	9
1.2. <i>Vấn đề lý luận bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo trong tổ tụng hình sự.....</i>	27
Chương 2 Thực trạng bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo trong tổ tụng hình sự Việt Nam và pháp luật quốc tế....	51
2.1. <i>Thực trạng pháp luật tổ tụng hình sự Việt Nam về bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo.....</i>	51
2.2. <i>Thực trạng bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo trong hoạt động tổ tụng hình sự.....</i>	78
2.3. <i>Bảo đảm quyền con người của người bị buộc tội trong pháp luật tổ tụng hình sự quốc tế.....</i>	101
Chương 3 Một số kiến nghị tăng cường bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo trong tổ tụng hình sự Việt Nam	109
3.1. <i>Kiến nghị hoàn thiện các quy định của Bộ luật tổ tụng hình sự .....</i>	109
3.2. <i>Những giải pháp nâng cao hiệu quả hoạt động tổ tụng hình sự nhằm bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo .....</i>	151
<i>Kết luận .....</i>	158
<i>Danh mục các công trình đã được công bố liên quan đến luận án ..</i>	163
<i>Danh mục tài liệu tham khảo.....</i>	164

DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT

Bộ luật dân sự	:	BLDS
Bộ luật hình sự	:	BLHS
Bộ luật tố tụng dân sự	:	BLTTDS
Bộ luật tố tụng hình sự	:	BLTTHS
Toà án	:	TA
Toà án nhân dân tối cao	:	TANDTC
Tổ tụng hình sự	:	TTHS
Viện kiểm sát	:	VKS
Viện kiểm sát nhân dân tối cao	:	VKSNDTC

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của việc nghiên cứu

Bảo đảm quyền con người là một trong những nội dung và cũng là mục đích của xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa ở nước ta. Chăm lo đến con người, tạo mọi điều kiện thuận lợi cho con người phát triển toàn diện trong thực hiện các chính sách kinh tế xã hội, trong các hoạt động Nhà nước là những quan điểm cơ bản được thể hiện trong các văn bản của Đảng và Nhà nước ta, nhất là trong những năm gần đây. Nghị quyết số 49-NQ/TW ngày 02-6-2005 của Bộ chính trị “Về chiến lược cải cách tư pháp đến năm 2020” khẳng định: “Đòi hỏi của công dân và xã hội đối với cơ quan tư pháp ngày càng cao; các cơ quan tư pháp phải thật sự là chỗ dựa của nhân dân trong việc bảo vệ công lý, quyền con người, đồng thời phải là công cụ hữu hiệu bảo vệ pháp luật và pháp chế xã hội chủ nghĩa, đấu tranh có hiệu quả với các loại tội phạm và vi phạm”. Văn kiện Đại hội X của Đảng cũng đặt ra nhiệm vụ “Xây dựng nền tư pháp trong sạch, vững mạnh, dân chủ, nghiêm minh, bảo vệ công lý, quyền con người”. Trong văn kiện Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ XI của Đảng mới đây cũng tiếp tục đặt ra nhiệm vụ: “Đẩy mạnh xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa, trong đó đẩy mạnh việc thực hiện chiến lược cải cách tư pháp đến năm 2020, xây dựng hệ thống tư pháp trong sạch vững mạnh, bảo vệ công lý, tôn trọng và bảo vệ quyền con người”.

Hoạt động tố tụng hình sự là một mặt hoạt động của Nhà nước liên quan rất chặt chẽ với quyền con người. Hoạt động tố tụng hình sự là nơi các biện pháp cưỡng chế Nhà nước được áp dụng phổ biến nhất; và vì vậy là nơi quyền con người của các chủ thể tố tụng, đặc biệt là người bị tạm giữ, bị can, bị cáo, có nguy cơ dễ bị xâm hại nhất. Thực tiễn điều tra, truy tố, xét xử trong những năm qua cho thấy rằng cũng còn nhiều trường hợp vi phạm quyền con người trong quá trình tiến hành tố tụng. Những vi phạm đó xảy ra là do nhiều nguyên nhân, trong đó có bất cập, hạn chế của pháp luật, cơ chế, nhận thức, thái độ của người tiến hành tố tụng, các quy định về chế độ trách nhiệm của Nhà nước, cơ quan, người tiến hành tố tụng đối với

công dân... Vì vậy, có thể nói nghiên cứu việc bảo đảm quyền con người của các chủ thể tố tụng nói chung, đặc biệt của các chủ thể người bị tạm giữ, bị can, bị cáo nói riêng trong tố tụng hình sự từ góc độ lập pháp cũng như áp dụng pháp luật có vai trò rất quan trọng trong việc thực hiện nhiệm vụ xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa nói chung, trong công cuộc cải cách tư pháp nói riêng ở nước ta.

2. Tổng quan tình hình nghiên cứu

Trong khoa học pháp lý nước ta cũng như quốc tế, vấn đề bảo đảm quyền con người nói chung, quyền con người trong hoạt động tư pháp cũng như quyền con người trong tố tụng hình sự đã được nhiều tác giả nghiên cứu từ các góc độ và với các mức độ khác nhau. Các công trình nghiên cứu đã công bố có thể được phân thành các nhóm sau đây:

- Từ góc độ nghiên cứu về bảo đảm quyền con người nói chung trong Nhà nước pháp quyền có các công trình "Quyền con người trong thế giới hiện đại" của nguyên Giám đốc trung tâm quyền con người của Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh GS.TS. Hoàng Văn Hảo và Phạm Ích Khiêm; công trình "Một số suy nghĩ về xây dựng nền dân chủ ở Việt Nam hiện nay" của Đỗ Trung Hiếu; công trình "Triết học chính trị về quyền con người" của Nguyễn Văn Vĩnh; công trình "Quyền con người, quyền công dân trong Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam" của GS.TS. Trần Ngọc Đường; bài báo "Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam với việc bảo đảm quyền con người" của TS. Tường Duy Kiên; chuyên khảo "Quyền lực Nhà nước và quyền con người" của PGS. TS. Đinh Văn Mậu; các công trình của GS. TSKH Lê Văn Cẩm về Nhà nước pháp quyền, về bảo đảm quyền con người trong Nhà nước pháp quyền...

Trong các công trình này, các tác giả đã nghiên cứu khái niệm và các đặc điểm Nhà nước pháp quyền nói chung, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa nói riêng; nghiên cứu về mối quan hệ giữa quyền con người và quyền công dân; nghiên cứu vấn đề bảo đảm quyền con người trong Nhà nước pháp quyền... Tuy nhiên, các công trình nêu trên thực hiện việc nghiên cứu bảo đảm quyền con người từ góc độ triết học, xã hội học hoặc lý luận chung về Nhà nước và Pháp luật. Các tác giả cổ

gắng đưa ra quan niệm về quyền con người, các đặc trưng về quyền con người; nghiên cứu mối quan hệ giữa quyền con người và quyền công dân; khẳng định yêu cầu bảo đảm quyền con người trong Nhà nước pháp quyền. Đồng thời, tuy có cách nhìn không hoàn toàn giống nhau và ở các mức độ khác nhau, nhưng các tác giả cũng đã xây dựng được cơ chế bảo đảm quyền con người trong Nhà nước pháp quyền.

Tham khảo các quan điểm lý luận cũng như giải pháp, cơ chế chung bảo đảm quyền con người có ý nghĩa rất quan trọng trong nghiên cứu, xây dựng lý thuyết cũng như giải pháp cụ thể bảo đảm quyền con người trong các lĩnh vực pháp lý cụ thể.

- Từ góc độ pháp luật chuyên ngành, cũng đã có nhiều công trình về bảo vệ quyền con người trong lĩnh vực tư pháp hoặc tư pháp hình sự được công bố. Trong số các công trình này có luận án tiến sĩ luật học "Bảo đảm quyền con người trong hoạt động tư pháp ở Việt Nam hiện nay" của Nguyễn Huy Hoàng; các bài báo của GS.TSKH Lê Văn Cẩm "Những vấn đề lý luận về bảo vệ quyền con người bằng pháp luật trong lĩnh vực tư pháp hình sự"; đề tài khoa học cấp Đại học quốc gia "Bảo vệ quyền con người bằng pháp luật hình sự và pháp luật tố tụng hình sự trong giai đoạn xây dựng Nhà nước pháp quyền Việt Nam" do GS.TSKH. Lê Văn Cẩm, TS. Nguyễn Ngọc Chí, Ths. Trịnh Quốc Toàn đồng chủ trì; báo cáo "Bảo đảm quyền con người trong tố tụng hình sự trong điều kiện xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam" tại Hội thảo về Quyền con người trong tố tụng hình sự (do Viện kiểm sát nhân dân tối cao và Ủy ban nhân quyền Australia tổ chức tháng 3-2010) của PGS. TS. Nguyễn Thái Phúc; luận án tiến sĩ "Bảo vệ quyền con người trong tố tụng hình sự Việt Nam" của Nguyễn Quang Hiền; chuyên khảo "Bảo vệ quyền con người trong luật hình sự, luật tố tụng hình sự Việt Nam" của TS. Trần Quang Tiệp; bài báo "Thực hiện dân chủ trong tố tụng hình sự trong bối cảnh cải cách tư pháp ở nước ta hiện nay" của PGS.TS Nguyễn Mạnh Kháng; chuyên khảo "Các nguyên tắc tố tụng hình sự" của PGS.TS. Hoàng Thị Sơn và TS. Bùi Kiên Điện; bài báo "Nguyên tắc suy đoán vô tội" của PGS. TS. Nguyễn Thái Phúc v.v...

Trong các công trình này, các tác giả nghiên cứu việc bảo vệ quyền con người trong hoạt động tư pháp nói chung, kể cả hình sự, dân sự. Một số công trình nghiên cứu vấn đề từ góc độ tư pháp hình sự, bao gồm cả luật hình sự và luật tố tụng hình sự. Số công trình khác thì nghiên cứu từ góc độ tố tụng hình sự. Do phạm vi quá rộng, cho nên các tác giả chỉ nghiên cứu sơ lược các nội dung mà chưa đi sâu nghiên cứu thật đầy đủ, toàn diện, hệ thống trong tố tụng hình sự đối với những đối tượng khác nhau. Quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo được nghiên cứu tương đối sơ lược. Phạm vi nghiên cứu chủ yếu xuất phát từ phân tích quyền và nghĩa vụ tố tụng của người tham gia tố tụng mà chưa đi sâu nghiên cứu các chế định liên quan khác như các nguyên tắc tố tụng hình sự, các thủ tục tố tụng hình sự, các biện pháp cưỡng chế tố tụng liên quan đến quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo (Nguyễn Quang Hiền, Trần Quang Tiệp...). Có công trình lại nghiên cứu bằng cách phân từng giai đoạn tố tụng, bảo vệ quyền con người nói chung trong khởi tố, trong điều tra, trong truy tố, trong xét xử và trong thi hành án hình sự (Lê Văn Cẩm, Nguyễn Ngọc Chí...).

- Trong một số công trình khoa học khác, các tác giả đã nghiên cứu tương đối sâu việc bảo đảm quyền con người trong lĩnh vực tố tụng hoặc đối với người tham gia tố tụng nhất định như vấn đề bảo vệ quyền bào chữa của người bị buộc tội được đề cập trong các công trình của PGS. TS. Phạm Hồng Hải, TS. Nguyễn Văn Tuấn, PGS. TS. Hoàng Thị Sơn, TS. LS. Phan Trung Hoài...; vấn đề bảo đảm quyền con người trong áp dụng các biện pháp ngăn chặn trong tố tụng hình sự được đề cập trong các công trình của TS. Trần Quang Tiệp, TS. Nguyễn Văn Điệp, ThS. Nguyễn Mai Bộ...

Trong các công trình nêu trên, các tác giả đi sâu nghiên cứu việc bảo vệ một quyền cụ thể là quyền bào chữa của bị can, bị cáo (Phạm Hồng Hải, Nguyễn Văn Tuấn, Hoàng Thị Sơn, Phan Trung Hoài...); các tác giả khác thì nghiên cứu việc bảo vệ quyền con người của bị can, bị cáo trong một chế định tố tụng hình sự cụ thể là áp dụng biện pháp ngăn chặn (Trần Quang Tiệp, Nguyễn Văn Điệp, Nguyễn Mai

Bộ...); một số khác thì đề cập đến việc bảo đảm quyền con người trong các nguyên tắc tố tụng (Hoàng Thị Sơn, Bùi Kiên Điện, Nguyễn Thái Phúc...).

- Ở nước ngoài cũng đã nhiều tác giả nghiên cứu vấn đề bảo đảm quyền con người trong Nhà nước pháp quyền nói chung (The Rule of law của M. Hager); bảo đảm quyền con người trong hệ thống tư pháp (Saudi Arabia, human rights: Judicial system); bảo đảm quyền con người trong các nguyên tắc tố tụng hình sự (Principle of Criminal procedure của Neil Andrews); bảo đảm quyền con người trong xét xử vụ án hình sự (Human rights in the English criminal trial - Human rights in criminal procedure của K.W. Lidstone) hoặc nghiên cứu vấn đề bảo đảm quyền con người của người bị buộc tội (The guarantees for accused persons under Article 6 of the European Convention on Human Rights của Stephanos Stavros) v.v...

Đánh giá chung về các công trình đã được công bố có nội dung đề cập đến vấn đề bảo vệ quyền con người nói chung, trong tố tụng hình sự nói riêng mà chúng tôi được tiếp cận, chúng tôi thấy rằng chưa có một công trình khoa học nào tiếp cận một cách toàn diện, hệ thống, đồng bộ về vấn đề bảo đảm quyền con người trong tố tụng hình sự. Nhiều vấn đề lý luận quan trọng như thế nào là bảo đảm quyền con người trong tố tụng hình sự, cơ chế bảo đảm quyền con người trong tố tụng hình sự như thế nào, các biện pháp bảo đảm quyền con người trong tố tụng hình sự ra sao... còn bị bỏ ngỏ hoặc đã được đề cập ở mức độ nhất định nhưng còn thiếu đồng bộ, thiếu thống nhất. Do vậy, đa số các công trình chủ yếu bám vào phân tích các quy định của pháp luật thực định, có so sánh với thực tiễn để tìm ra những bất cập, hạn chế. Các công trình đã công bố chưa xây dựng được một cơ chế bảo đảm quyền con người trong tố tụng hình sự về mặt lý luận để từ đó phân tích, đánh giá khoa học thực trạng (pháp luật và thực tiễn áp dụng pháp luật) bảo đảm quyền con người, nhất là của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo (những người dễ bị xâm phạm nhất) để từ đó đưa ra những giải pháp tăng cường bảo đảm quyền con người của những người đó trong tố tụng hình sự.

Nhận thấy đây là một vấn đề khó nhưng rất quan trọng cả về lý luận và thực tiễn; hơn nữa vấn đề này lại chưa được nghiên cứu một cách toàn diện, hệ thống,

đồng bộ; vì thế nên chúng tôi đã quyết định chọn đề tài: “*Bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo trong tố tụng hình sự Việt Nam*” cho luận án tiến sĩ của mình.

3. Mục đích, nhiệm vụ và phạm vi nghiên cứu

+ Mục đích nghiên cứu:

Trên cơ sở làm rõ những vấn đề lý luận bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo trong TTHS, đồng thời nghiên cứu thực trạng quy định pháp luật cũng như thực tiễn hoạt động TTHS, làm sáng tỏ những bất cập hạn chế, để đưa ra những kiến nghị và giải pháp tăng cường bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo trong TTHS Việt Nam.

+ Nhiệm vụ nghiên cứu:

Để đạt được mục đích nghiên cứu trên, nhiệm vụ nghiên cứu đặt ra là:

- Làm rõ những vấn đề lý luận về quyền con người và bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo trong tố tụng hình sự; hệ thống hóa các biện pháp bảo đảm; làm rõ những điểm chung và những đòi hỏi đặc thù trong bảo đảm quyền con người của các chủ thể này trong các giai đoạn tố tụng khác nhau.

- Phân tích các quy định của Bộ luật tố tụng hình sự liên quan đến bảo đảm quyền con người; tìm ra những hạn chế và bất cập về bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo trong thực tiễn điều tra, truy tố, xét xử vụ án hình sự;

- Nghiên cứu kinh nghiệm của pháp luật quốc tế về bảo đảm quyền con người trong TTHS;

- Kiến nghị những giải pháp nhằm hoàn thiện các quy định của pháp luật tố tụng hình sự Việt Nam và tăng cường bảo đảm quyền con người của người bị tạm giữ, bị can, bị cáo trong hoạt động tố tụng hình sự.

+ Phạm vi nghiên cứu:

- Bộ luật tố tụng hình sự 1988, Bộ luật tố tụng hình sự 2003;

- Thực tiễn tố tụng từ năm 2004 đến năm 2009 (theo Bộ luật tố tụng hình sự hiện hành);